

Den offentlige Lavmaalsskole

Taler

Jacob Aall Bonnevie

Dato

6 februar 1886

Sted

Studentersamfundet, Kristiania

1 Mine Herrer!

Da Studentersamfundets Formand gjorde mig den Ære at anmode mig om at holde et Foredrag om Skolesagen her i Samfundet, reiste der sig straks den
5 Betænkelse hos mig, at det for mig, som nu i mange Aar ikke har været her i Samfundet og er ukjendt med den Maade, hvorpaa man her forhandler, kunde være vanskeligt at afpasse det, jeg her havde at sige, efter Behovet. Det er ikke saa godt paa et ukjendt Sted og under ukjendte Forhold at vide, hvad det er, som egner sig til Meddelelse. Jeg stode imidlertid paa Formanden og tænkte, at jeg
10 fik resikere det. Senere opstod der hos mig endnu en anden Betænkelse, som, hvis den havde gjort sig gjældende itide, maaske vilde have været afgjørende for mig. Jeg maa ogsaa nævne den, fordi den til en vis Grad tjener til Forklaring af den Maade, hvorpaa jeg tager Tingen. Jeg er nemlig, som maaske bekjendt, Medlem af en Kommission, som netop har Skolesagen under Bearbejdelse, og
15 denne min Stilling medfører, at jeg maa tale med noget større Forsigtighed - kan jeg sige - end ellers, da det hverken er hensigtsmæssigt eller ganske rigtigt, naar man er forpligtet til at arbeide sig selv frem til Klarhed i Tingene under Samarbejde med andre, at man offentlig afgiver for mange bindende Udtalelser. Der indeholdes jo i det foreliggende Emne mange Spørgsmaal, som selv for den,
20 der er vel inde i Sagen, kan stille sig tvivlsomme, mange Spørgsmaal, om hvad og hvorledes, som ikke nogen Mand, tænker jeg, til hvilket som helst Øieblik er fuldt færdig med, - hvorom han altsaa maa være belavet paa at modtage nye Oplysninger. Dette vil jeg paa Forhaand have sagt til Forklaring af, hvad der maaske kan forekomme nogen paafaldende i, hvad jeg siger, eller kanske snarere
25 i, hvad jeg fortier.

Naar man har Leilighed til i flere Lande at gjøre sig bekjendt med Skolens Ordning, tror jeg, man vanskelig vil undgaa at blive opmærksom paa, at der er en paafaldende Overensstemmelse mellem de forskjellige Indtryk, som man

modtager af den Nations Liv og Vesen, som man færdes iblandt, og den Form, som Skolen der har faaet. Det er, som om Nationens Maade at tænke og være paa uvilkaarlig skinner igjennem de ydre Former, som Skolen har givet sig i Landet. Dette har jeg seet overalt, hvor jeg har færdes, og jeg tror at turde sige, at
35 om to Lande gav sig ordlydende de samme Bestemmelser om Skolevæsenet, saa vilde dog Skolen i disse to Lande ikke te sig lige ens, hvis der var en væsentlig Forskjel mellem de to Folks Maade at tænke og være paa.

Denne Erfaring er paa den ene Side slet ikke paafaldende; thi Skolen er jo det
40 fornemste Middel, hvorved den ene Slægt forplanter sit Aandsliv over paa den følgende Slægt, og da er det rimeligt, at dette Aandsliv skinner igjennem Skolens ydre Former. Men paa den anden Side er denne Erfaring værd at have for Øie, naar man vil give sig ifærd med at organisere Skolen ved Love og Bestemmelser. Naar saa er, maa man nemlig være belavet paa, at man ikke ved Lov eller
45 Reglement naar længere end til Overfladen, hvis man ikke er saa heldig ved de Former, der fastslaaes, at bygge et Hegn om og give Støtte for en Vækst, som har sin Rod i Nationens Tanke- og Aandsliv.

Derfor er der ikke Anledning til at opkonstruere en ideal Skoleordning, som
50 uden videre skulde kunne indføres overalt. Der gives ganske vist noget almengyldigt og meget almengyldigt paa dette Felt ogsaa, ligesaavist som nationale Eiendommeligheder ikke udvisker, hvad der er almenmenneskeligt. Men den egentlige Vanskelighed og den egentlige Opgave, naar man skal ordne Skolen i et Land, det er netop at finde de særegne Former og Vilkaar, hvorunder
55 Landets Børn kan opdrages til at udføre Landets Gjerning, til at leve i Landet og til der at fortsætte sine Fædres Værk.

Dernæst maa man lægge Mærke til, at Skolen aldrig udvikler sig gennem Sprang, men altid kontinuerligt. Det kan derfor ikke nytte ved Lov eller nogen
60 anden Bestemmelse at ville bringe Skolen til pludselig at forandre Retning; den Skikkelse, som Skolen engang har vokset sig ind i, hænger altfor fast i den almindelige Opfatning, hænger fast i Lærernes Uddannelse og Rutine og Lærermidlernes Beskaffenhed saaledes, at det ikke er at tænke paa med engang at føre den over i et nyt Spor. Ved udvortes Bestemmelser kan man give
65 Udviklingen forøget Fart, eller man kan hemme den, - man kan bøie Udviklingen til den ene eller den anden Side eller give den en Retning opad mod et høiere Maal, men noget egentligt Sprang kan man aldrig bevirke. Og derfor maa ethvert Arbeide for Skolens Udvikling tage sit Udgangspunkt i Skolen,

70 saadan som den er. Og naar jeg derfor skal tale noget om disse Ting her, saa føres
jeg til først med ganske faa Ord at give M. H. en liden Oversigt over, hvorledes
den lavere Almueskole nu ser ud i vort Land.

Skolen i vore Byer blev sidst ordnet ved Lov i 1848, altsaa ved en Lov, der nu
75 snart er 40 Aar gammel. Denne opstillede ganske tarvelige Fordringer; den
forlangte, at Børnene skulde gaa i Skole mindst 12 Timer om Ugen, og Aaret
skulde have 40-42 Skoleuger. De Fag, som der skulde undervises i, var
Kristendomskundskab, Læsning, Skrivning og Regning, og der blev ikke
egentlig krævet noget bestemt Undervisningsmaal i disse Fag. Men saa gav
80 Loven rigtignok Adgang til, at Kommunerne, naar de vilde bekoste det, kunde
udvide Skoletiden, uden at der derfor blev sat nogen Grændse, og ligeledes
Adgang til at udvide Fagkredsen. Det er dette, som har gjort det muligt, at
denne Lov har kunnet bestaa saa længe uden at danne en alvorlig Hemsko paa
Udviklingen. Thi Bykommunerne har med god Vilje lagt sine Midler til, og
85 Skolen har udviklet sig langt ud over det yderst tarvelige Lavmaal, som Loven
antydede. Loven gav Byerne Adgang til efter Vilje og Evne at udvide Skolen, og
de har gjort det. Derhos maa det mærkes, at Stillingen var saadan, at saasnart en
Bykommune bestemte, at Skolen skulde holdes saa og saa længe, saa havde den
med det samme Magt til at sige til Forældrene i Byen: "I er forpligtede til at
90 sende Børnene i Skolen saa og saa længe, eller ogsaa maa I paa anden Maade
skaffe dem ligesaa megen Undervisning, som vi skaffer i vor Skole". Denne
Frihed, som Byerne havde, har altsaa ledet til, at Skolen har udviklet sig langt ud
over de ved Loven antydede Grændser; men forskellige Forhold paa de
forskjellige Steder har bidraget til, at Udviklingen paa et Sted er naaet længere,
95 paa et andet kortere. Og deraf opstaar da den Særegenhed, at det, man forstaar
ved Skolepligt, betyder temmelig forskellige Ting i de forskellige Byer.

Skolen i Landdistrikterne derimod er ordnet senere. Ordningen skriver sig fra
1860 og adskiller sig væsentlig fra Byskolens Ordning derved, at den ikke
100 besidder den samme Elasticitet opad.

Skolen i Landdistrikterne skal nemlig holdes kun 12 Uger om Aaret, men
rigtignok med 33 Undervisningstimer om Ugen. Og hvis Skolen er saaledes
indrettet, at ældre og yngre møder i særskilte Klasser, forlanges kun 9 Uger om
105 Aaret. Dette er Skoletiden. Dersom Kommunebestyrelserne vil bevilge Midler
til at holde længere Skole, saa kan de det; men da er det ikke som i Byerne, at
man kan forpligte Børnene til at komme; det bliver en frivillig Sag.

110 Dette har da paa mange Steder virket til, at denne saakaldte frivillige Skole
egentlig har været til liden Nytte, fordi nogle har søgt den, andre ikke, og derved
kommer disse Børn, som i den lovbealede Skole dog skal være sammen, til at
staa paa saa forskellige Standpunkter, at det bliver til liden Gavn, at nogle af
dem har lært noget mere; disse maa alligevel vente paa dem, som forømmer den
115 frivillige Skole, naar de kommer sammen med dem i den lovbealede.

Uagtet det nu er lidet nok dette, 9 eller 12 Ugers Skoletid om Aaret, saa er
Forholdene alligevel saa tarvelige i mange Dele af vort Land, at Lovgiverne i
1860 har fundet det nødvendigt at aabne Adgang for Skolebestyrelsen til endnu
120 at tilstaa yderligere Indskrænkninger i Skoletiden, og det har slet ikke været
overflødigt. Thi uagtet ganske vist Skolestyrelsen ikke har gjort det uden den
haarde Nødvendighed, saa var det dog i 1880 i Tromsø Stift Tilfældet, at ca.
18,000 af ca. 29,000 Børn havde mindre Skoletid end disse 9-12 Uger.

125 Skolerne i Landdistrikterne er efter dette tarvelige nok, og endda tarveligere
bliver de, naar man tænker paa, at Børn, som optages der i 8-9 Aars Alderen,
ofte kommer ind aldeles uforberedt. Jeg siger ofte, men jeg vil ikke sige oftest;
thi det er jo ikke usædvanligt, at Forældrene hjælper godt til efter den Evne og
det Skjøn, som de har. Men ofte hænder det dog, at de kommer aldeles
130 uforberedte ind i Skolen ved 8 Aars Alderen, og da gaar det smaat. Da arbejder
Skolen under uheldige Vilkaar, og da bliver der kun lidet udrettet i disse Skoler.

Jeg har som Maal for Skolen kun nævnt den Tid, Børnene skal være der. Saa er
nemlig Loven indrettet. Heller ikke Loven for Landdistrikterne opstiller noget
135 Undervisningsmaal, som skal være naaet i Skoletiden. Naar jeg altsaa skulde
angive, hvad der i Almindelighed udrettes i Skolerne, saa maa det ske mere efter
et Skjøn end efter en Prøve, som er holdt efter en fast Maalestok. I Byerne er jeg
jo mindre kjendt; da min Virksomhed ligger paa Landet. Men jeg skulde tro, at i
Byerne, hvor Skolen har udviklet sig som Følge af den Frihed, som den har faaet,
140 opnaaes der meget upaaklagelige Resultater. Jeg antager, at Almueskolen i vore
Byer ikke staar tilbage for Almueskolen i andre Landes Byer. Og hvad
Landsskolen angaar, saa forholder det sig jo saa, at hvis man fortæller en
udenlandsk Skolemand, under hvilke Vilkaar den virker, saa slaar han
Hænderne sammen og begriber ikke, hvad der skal kunne gøres med saa lidet.
145 Men alligevel er det Tilfældet, at naar Skolen arbejder under gunstige Vilkaar,
d.v.s. naar den har god Hjælp fra Hjemmenes Side, modtager Børnene

nogenlunde forberedte og har Støtte fra Hjemmene under Skoletiden, og Lærerne er dygtige, saa kan der i disse Skoler udrettes langt mere, end man paa
150 Forhaand skulde vente. Der kan opnaaes meget fyldestgørende Læsedygtighed, noksaa god Skrivefærdighed - ikke alene Skjønsskrift, men ogsaa virkelig brugbar Haandskrift - der kan opnaaes noksaa bra Færdighed i tarvelig Regning og noksaa sikre om end meget spredte Kundskaber i forskellige Realfag. Men virker Skolen under ugunstige Vilkaar, staar den uden Støtte fra Hjemmene, saa
155 at Skolearbeidet bogstavelig indskrænkes til disse fattige 9 eller 12 Uger, uden at de lange Ferier udfyldes ved Støtte fra Hjemmenes Side, staar altsaa Læreren isoleret, og er Skoletiden den eneste Læretid for Barnet, saa kan selv dygtige Lærere selvfølgelig kun udrette lidet. Men herved vil jeg jo rigtignok bemærke, at Lærerens største Dygtighed netop bestaar i at vække Hjemmet til Medvirken,
160 saa han ikke staar uden Rygstød under sit Arbeide.

Efter den Tilstand, hvortil Skolen saaledes hos os er bragt, er det ikke underligt, at der i vort Land nu viser sig Krav paa, at Lovgivningen skal gribe ind i dens fortsatte Udvikling. Byskolen har udviklet sig opad i fuld Frihed; men denne
165 Vækst udenfor Lovens Ramme kan jo tiltrænge at reguleres gennem Lovbestemmelser, og Skolen i Landdistrikterne tiltrænger i det store taget gennem offentlig Foranstaltning et Fremstød.

Og naar en Ting saaledes begynder at modnes for Lovarbeide, viser dette sig
170 bl.a. derved, at den bliver Gjenstand for almindelig Diskussion; der opstaar mange Spørgsmaal om Tingen, og mange Tanker søger at give sig Form. Derfor har vi da i vore Dage noget, som kaldes "Skolesagen", og som i sig indbefatter alle disse Spørgsmaal, som staar i Forbindelse navnlig med den lavere Skoles Organisation i vort Land.

175 Det Emne, som jeg da her har at behandle, er saa vidtløftigt og mangesidigt, at det ikke kan være at tænke paa i et enkelt Foredrag at udtømme det. Jeg vil derfor i det følgende indskrænke mig til at omhandle et Par af de Principer, som jeg antager maa komme til at blive normerende ved Sagens forestaaende
180 Behandling.

Man kalder den lavere Skole snart "Almueskolen", snart "Folkeskolen". Begge disse Navne er imidlertid til en vis Grad vildledende. Ordet "Almueskole" tyder paa, at det skulde være en Skole for Almuen som en egen Klasse inden Folket.
185 Det er den dog ikke; den er enhver Mands Skole, som ikke paa anden Maade vil

skaffe sine Børn Undervisning; den staar aaben for alle og enhver; derfor er det vildledende, naar man gjennem Navnet giver den Udseende af at være en Klasseskole. Navnet Almueskole har ogsaa i manges Øren havt noget stødende ved sig, og idet man saaledes er kommen til at søge efter en anden Betegnelse, har man stanset ved Navnet "Folkeskole", som ogsaa bruges i de fleste andre Lande om den lavere Almenskole. Men dette er ogsaa i en Forstand vildledende, foraaaviddt der deri nemlig skulde ligge den Betydning, at de Klasser eller de Dele af Nationen, som rekrutterer denne Skole, skulde være Folket i Modsætning til dem, som sender sine Børn til andre høiere Skoler. I en anden Forstand betegner Ordet "Folkeskole" snarere et Ønske end en Sandhed. Thi Folkeskole i Ordets sande Betydning maatte være en Skole, som dannede en felles Stamme, hvorfra Landets hele Skolesystem forgrenede sig. Men en saadan fælles Stamme er ikke vor nuværende Almueskole.

Navnet giver altsaa ikke egentlig her nogen Veiledning til nærmere at bestemme Skolens Stilling som Samfundsinstitution. Vil man her komme til Sandheden, da gjør man rettere, tror jeg, i at undersøge, hvad det er for et Forhold, som bevirker, at Samfundet maa skabe denne Skoleart, den lavere Skole for Almendannelsen. Da fremstiller det sig som nødvendigt for ethvert frit Samfund, som overlader sine vigtigste Anliggender i sine Borgeres Hænder, at det sørger for, at ogsaa disse Borgere kommer i Besiddelse af de nødvendige Betingelser for forsvarligt at gjøre sin Pligt ligeoverfor Samfundet ved at skjøtte dets Anliggender. Det er Samfundets Ret at kræve det, og det er nødvendigt for Samfundets Selvopholdelse, at det kræver det. Men naar denne Samfundets Ret skal omsettes i et Krav, som kan gøres gjældende mod hver enkelt Mand, saa er det nødvendigt, at Samfundet giver hver enkelt Mand Anledning til at tilegne sig disse Indsigter, som Samfundet finder, at ingen bør undvære; deraf opstaar da altsaa som en Nødvendighed for Samfundet i Medfør af dets Selvopholdelses drift at skabe en Skole, hvori der er Anledning til at lære det, som Samfundet for sin egen Skyld ikke vil tillade nogen Mand at undvære. Og naar Samfundet i dette Stykke har gjort sit ved at aabne enhver Adgang til den nødvendige Belærelse, saa opstaar ogsaa Retten for Samfundet til at sige til den enkelte Mand: "Dette skal Du lade dine Børn lære; enten faar Du selv lære dem dette, som jeg kræver, eller ogsaa faar Du sende dine Børn i vor Skole, saa skal vi sørge for at faa lært dem det". Den Skole, som beror herpaa - jeg kunde kalde den den offentlige Lavmaalsskole - fremgaar altsaa af Samfundets Egenskab af frit Samfund med fuld Nødvendighed. Og ved at bygge Skolen ud fra denne Oprindelse lader det sig ogsaa nogenlunde let begrændse, hvad der maatte være

en saadan Skoles Indhold og Maalet for dens Undervisning; thi Begrændsningen ligger her i det nødvendige. Om hvad der er nødvendigt, kan der vel være forskellige Meninger, men dog tror jeg ikke, at disse Meninger i Hovedsagen kan falde langt fra hverandre, naar man fra alle Sider er enige om, at
230 Begrændsningen skal drages overensstemmende med det Samfunds Institutioner, for hvilket Skolen skal være et Middel.

Ser vi f.Ex. hen til vort Statssamfund, som i Grundlovens § 2 har erklæret sig for at være et kristeligt Samfund med den evangelisk-lutheriske Religion som sin
235 Statsreligion, og som i samme § paalægger sine Borgere, som hører til Statskirken, at opdrage sine Børn i dens Bekjendelse, saa følger deraf ligefrem, at Statens offentlige Lavmaalsskole - om jeg vil beholde det Navn - maa give Forældrene Anledning til at faa den Hjælp, som de fleste af dem vil behøve for at føre Børnene frem til Erkjendelse af den Tro, hvori de som Børn er døbt.
240 Det følger, mener jeg, som en ligefrem Konsekventse af Grundlovens § 2, at vor offentlige Lavmaalsskole kommer til at være en Skole for den evangelisk-lutherske Bekjendelse. Dernæst - naar vi ser hen til den Orden, hvori Livsopgaverne møder det unge Menneske, som gaar ud af Skolen, saa vil det ogsaa stille sig som et naturligt Krav til Skolen, at den maa bringe den religiøse
245 Opdragelse nærmere frem mod sin Afslutning, end det kan kræves med Hensyn til Opdragelsen i andre Henseender. Thi fra Skolen gaar jo det unge Menneske umiddelbart over til at være Medlem af Menigheden og deltage i dens Gode, medens der derimod ligger adskillige Aar mellem Skoletiden og den Tid, da man kommer til at deltage i det borgerlige Live Sysler. Det ligger heller ikke nær for
250 Barnalderen at have Interesse og Skjøn for de offentlige Anliggenheder, og at anvende Skolen som en umiddelbar Forberedelse for Deltagelse i disse, vilde ikke være begrundet i Barnenaturen. Ligeoverfor den Side af Opdragelsens Opgaver kan Skolen saaledes ikke strængt paalægges at gaa videre end til at forberede Fremtiden gennem Udviklingen af Barnets Evner i Almindelighed og
255 samtidig skaffe det de fornødne Færdigheder og sætte det istand til, eftersom det vokser frem, at komme i Rapport med det Aandsliv, som rører sig omkring det. Læsning, Skrivning og Regning maatte her være Lavmaalsskolens Hovedgjenstande, og dertil maatte der søges føiet saa megen Kjendskab til vort Samfund, vort Lands Beskaffenhed og dets Historie, at derved Sandsen og
260 Lysten kan vækkes til, naar Evnerne vokser, at gaa videre frem deri.

Hvad jeg har sagt, er, hvad der nu for mig staar som det, man maatte kræve af den offentlige Lavmaalsskole, om man skulde opkonstruere en saadan.

265 Selvfølgelig kan andre derom have noget afvigende Meninger, men som sagt,
hvis man holder sig til Sagens Natur og til vort Samfunds Institutioner, saa tror
jeg ikke, man kommer langt derfra. Imidlertid er dette Lavmaalsprincip, som jeg
her har gaaet ud fra, ikke med Bevidsthed, saavidt jeg ved, lagt til Grund for
noget Lands Skoleordning. Det er vel mere en Tilfældighed end en Tanke, naar
270 vore to Skolelove falde temmelig nær sammen om det. For Byernes
Vedkommende falder Lovens Lavmaal vistnok nær sammen med det her
opstillede, men Udviklingen er jo gaaet det langt forbi. For Landets
Vedkommende falder ogsaa det lovbestemte Maal temmelig nær paa samme
Plads, men Aarsagen dertil har ganske vist ikke været netop Viljen til at holde sig
275 til det strengt taget nødvendige; det er vel skeet af Hensyn til, at de økonomiske
Vilkaar ikke har givet Mod til at gaa videre. Men skjønt jeg saaledes ikke kjender
til noget Tilfælde, hvori man med Bevidsthed har bygget en Skole ligefrem efter
dette Lavmaalsprincip, tror jeg dog, at det er af Vigtighed at fiksere det for
Tanken, fordi det danner et Synspunkt, som man ikke ganske kan sætte ud af
280 Betragtning, naar man skal prøve forskellige Ordninger af Skolen, som under
Indflydelse af forskellige Tendenser kan komme paa Bane.

Naar man nemlig først gaar ud over Lavmaalsprincippet, saa har man Marken for
sig, og idet man skrider fremad, kan det være nyttigt at fastholde Tanken om,
285 hvad der følger af den strenge Nødvendighed. Det, som nærmest stiller sig som
Maal for Tanken, naar man gaar udover Nødvendighedens Begrænsninger, er,
tror jeg, saavidt Muligheden tilsteder det, at organisere Folkeskolen i Ordets
egentlige Betydning, altsaa at organisere en Skole, som ikke i sin Helhed - thi det
ville jo straks vise sig upraktisk - men et Stykke paa Veien og kanske jo længere
290 desto bedre holder hele det offentlige Undervisningsvæsen sammen i en fælles
Stamme, indtil det efterhaanden forgrener sig efter de forskellige Behov. Netop
med et saadant Maal for Øie er det nyttigt at fastholde Lavmaalsprincippet i
Erindringen; thi skal man forsøge at holde det hele sammen saa langt som
muligt, saa kommer man uvilkaarlig til at anstrenge en Del af dem, som søger
295 Skolen, ind paa Grænsen af, hvad der er tilbørligt, at Samfundet paalægger
nogen enkelt. Jeg taler - og det maa erindres - hele Tiden her om den
obligatoriske Skole, obligatorisk i den Forstand, at enten har den enkelte at søge
den, eller ogsaa har han paa anden Maade at skaffe sig Adgang til at lære ligesaa
meget, som man kan lære i Skolen. Naar da Skolen drives op saaledes, at de, der
300 kun kræver en ringe Uddannelse for sig, nødsages til at holde Fart ved Siden af
dem, der kanske vil op til det høieste Dannelsesstrin, saa kan det tænkes, at de,
som kræver mindst for sig, kunde føle sig brøstholdne ved det gode, man

saaledes vilde paatvinge dem.

305

Der er ganske vist noget for enhver, som ogsaa for mig, tiltalende ved denne Folkeskoletanke, at Samfundet skulde drage hele Ungdomsflokken frem i samlet Skare, saaledes at saalangt frem som muligt Udsigten skulde holdes aaben for hver enkelt til at arbeide sig op ad Stigen. Men man kan dog herved ikke
310 tilbageholde det Spørgsmaal, om det ogsaa er sikkert, at man ved at gennemføre Tanken til det yderste arbeider for den enkeltes Lykke og for Samfundets Vel. Ganske vist mener jeg ikke, at nogle Mennesker skal forud bestemmes til at blive Grøftegravere, andre til Amtmænd og Biskoper. Men Faktum er, at nogle bliver til det ene, andre til det andet; og hvis man nu tænker sig, at en Mand med
315 akademisk Dannelse ikke driver det videre end til Grøftegraver, saa er det vel tvivlsomt, om han egentlig vilde finde sine Kaar synderlig formildede ved Bevidstheden om sin Uddannelse.

Nu - man har ikke i denne Henseende haft Anledning til at gjøre sørgelige
320 Erfaringer, Folkeskoletanken er ikke, saavidt jeg ved, udenfor et ganske enkelt Tilfælde forsøgt praktiseret udover temmelig snevre Grændser. Man har i Fortrøstning om, at Dannelsen er et Gode, hævet den obligatoriske Skole over Lavmaalet, men til at organisere Folkeskolen er man ikke naaet frem.

325 Men mellem disse to Tanker, Lavmaalstanken og Folkeskoletanken, har Udviklingen bevæget sig, og mellem disse to Grændser kommer ogsaa, vil jeg antage, Udviklingen hos os nu til at bevæge sig under det paagaaende Arbeide med Skolens Organisation.

330 Medens nu denne obligatoriske Skole, der stiller sig som et Paalæg baade for det hele Samfund, for Kommunen og for Individet, maa behandles med megen Forsigtighed, er man derimod anderledes stillet saasnart som der er Tale om frivillige Foranstaltninger til Oplysningens Fremme, om Skoler altsaa, der ikke optræder som forpligtende, men som Samfundet eller den private opretter af
335 egen Drift. Her har man ikke længer at handle om Forpligtelser og om det nødvendige; her har man derimod at tage Hensyn til det hensigtsmæssige og det ønskelige. Man har altsaa her en langt større Frihed, men her er man ogsaa inde paa Gebeter saa mangeartede, og som stiller saa mangfoldige Spørgsmaal, at det ikke kan gaa an ved denne Leilighed at gaa ind paa noget enkelt af dem. Thi
340 hvert enkelt krever sin særskilte Udredning.

Jeg sagde, at, saasnart man er udenfor den lovbefalede, obligatoriske
Lavmaalskole, er man udenfor det nødvendige. Dette maa dog forstaaes cum
345 grano salis; thi det er jo klart, at, om det end er saa, at det er Samfundets første
Pligt at sørge for den tarvelige Nødvendighed, saa er det jo ikke mindre alligevel
et Statsøiemed, som Samfundet nødvendigvis maa paatage sig at sørge for, at
den høiere Dannelses faar sine Midler inden Landet, ligesom det ogsaa er et
Statsøiemed at sørge for, at der er Skoler og Uddannelsesanstalter for dem, der
350 vistnok vil gaa videre end til den befalede Skole, men som dog ikke vil opad den
akademiske Stige. Statsøiemed er det, men det kan ogsaa være og har jo ogsaa til
stort Held været Gjenstand for private Bestræbelser. Men Hovedsagen i det,
som man i vore Dage kalder Skolesagen i egentlig Forstand, er jo Almueskolen
eller Folkeskolen eller den lavere Skole for Almendannelsen, hvad man vil kalde
355 den, saa de øvrige Spørgsmaal, mener jeg, hører ikke herhen.

Jeg har ingen Tvivl om, at det, jeg har sagt her, ikke egentlig svarer til, hvad
mange har ventet, at jeg skulde bringe paa Bane, naar der her skulde diskuteres
om "Skolesagen". Jeg antager, at man da hellere havde ventet et Foredrag om
360 Skolens Enhed, om den lavere Skoles Voksen ind i den høiere, altsaa en nærmere
Udvikling af den Tanke, jeg pegte paa, - Folkeskoletanken - eller at jeg kunde
have gaaet ind paa flere af de Spørgsmaal f. Eks. om Undervisningssproget i
Skolerne o. l., som nu har været oppe i Dagen. Jeg har allerede, idet jeg
begyndte, forklaret, hvad der har ført mig ind paa den Tankegang, som jeg her
365 har fulgt, og jeg er bleven staaende ved den, fordi jeg troede, at til
hvilken som helst Diskussion, som man her maatte ville komme ind paa, om
Skolesagen vilde det være et hensigtsmæssigt Grundlag at faa et Indtryk af Sagen i
dens Helhed, forsaavidt den kan orienteres i faa Ord. Det har været min
Hensigt, ved hvad jeg her har udtalt, at bidrage til en saadan Orientering og
370 navnlig paapege de to vesentlige Grundsynspunkter, som man kan gaa ud fra,
naar man vil ordne den lavere Almueskole hos os paa det bestaaende som
Grundlag.

Kilde

375 J. A. Bonnevie og V. Ullmann: Om Skolesagen. Kristiania 1886.

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/den-offentlige-lavmaalsskole>